

TOVÁBBÍRT KÖZTÉR, ÁTÍRT EMLÉKEZET

A fővárosi Kossuth tér megújításáról¹

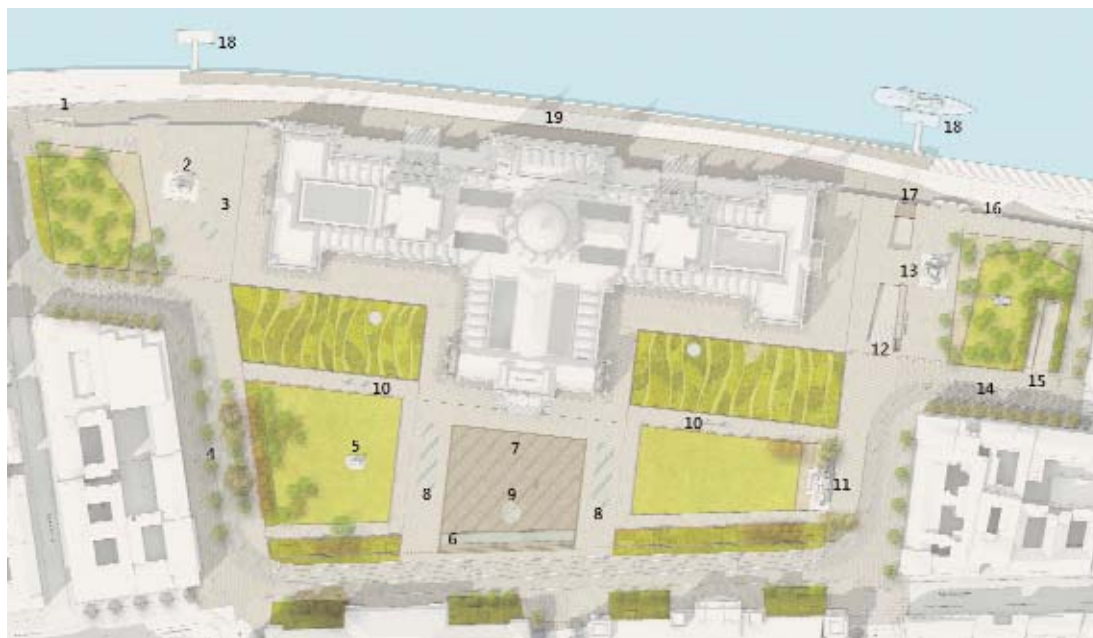

**Reprezentatív és közösségi:
a Kossuth tér madártávlatból**

Építészeti és köztérépítészeti koncepcióinkkal folyamatosan kifejezzük az adott közösséggel való kapcsolatunkat, egyén és közösség bonyolult viszonyának rétegzettségét. Megkerülhetetlen, hogy a funkcionális és szimbolikus értelemben is par excellence közösségi felületként működő, megújított Kossuth teret is a szűkebb – fővárosi, a teret használó – közösség és tágabb, azaz a nemzet közösségének nézőpontjából vizsgáljuk. E szempontokból a megújított tér egyfelől sikertörténet, hiszen hazai viszonylatban mind koncepcionális, mind anyagi értelemben szokatlan nagyvonalúságban és minőségben valósult meg az ország egyik legfontosabb terének megújítása és az Országházhoz méltó turisztikai látogatófunkciók megfogalmazása, másrészt a megújult tér pontos tükrökre annak az állapotnak, amely a magyarországi közélet önreflektivitásának hiányosságait és ellentmondá-

sosságát jellemzi. Mintha az építészet és köztérépítészet ma, 2014-ben, *egyazon téren* előzte volna meg korát, és – a vele térben és időben egyszerre megvalósuló emlékezetpolitikai programmal – maradt volna le sajnálatosan ugyanarról.

Írom mindezt úgy, hogy tisztán látható, meddig terjedt az építészek, tájépítészek és mérnökök felelőssége, s ez az írás elsősorban erről szólna, az ő munkájukat laudálja. De látnunk kell azt is, hogy az építészet nem függetlenítheti magát azoktól a rajta kívül vagy felette történő folyamatoktól, kontextusoktól sem, amelyekkel együtt fejti ki hatását. Ha akarjuk, ha nem, ha beismerjük, ha nem, a körülmények visszahatnak építészet vagy köztérépítészet legnemesebb és legprogresszívebb eredményeire is.

A megújult tér helyszínrajza

- 1 József Attila szobor
- 2 Andrássy Gyula lovasszobor
- 3 Demokrácia tere
- 4 Déli villamosmegálló
- 5 II. Rákóczi Ferenc lovasszobor
- 6 Vízarchitektúra
- 7 Nemzet Főtere
- 8 Térpárasító felület
- 9 Nemzeti lobogó
- 10 1956-os emlékhely/ kótár
- 11 Kossuth Lajos emlékmű
- 12 Látogatóközpont bejárat
- 13 Tisza István emlékmű
- 14 Északi villamosmegálló
- 15 Mélygarázs rámpa
- 16 Rakparti mélygarázs behajtó
- 17 Rakparti látogatóközpont megközelítés
- 18 Hajó kikötő
- 19 Parlamenti sétány

Tér vagy park

Különös módon az 1904-ben elkészült Országház előtti és melletti tér kialakulása korántsem volt olyan evidens folyamat, mint azt az egyébként egyértelmű építészeti és urbanisztikai állásfoglalást jelentő monumentális épület mellett gondolnánk. Számos egyéb ok mellett a térkompozíció befejeztének időbeli csúszása azzal is magyarázható, hogy az épület egyértelműen szimmetrikus, ám a Duna-parti szituáció miatt a városi szövet főbb vonalaival szöveget bezáró, ráadásul északi, déli és keleti térrészeket kizáró telepítése folyamatosan konfrontációban volt a közlekedési szempontokkal, a reprezentáció és a városi használat ellentétesen ható igényeivel, majd jóval később a biztonsági elvárásokkal. A három térrész Steindl Imre elképzelésében még egységes koncepciója valójában sosem valósult meg. Számos tervváltozat készült, általában összefüggésben a térre tervezett, reprezentatív köztéri szobrok elhelyezésével. A tény, hogy a szobrok pozíciója nagyban formálta a tér kompozícióját, mindennél jobban mutat rá a fő dilemmára is: reprezentatív főtér vagy városi park kíván-e lenni az Országházat körülvevő fővárosi közterület? 1926-ra – számos stációt követően – Lechner Jenő és Rerrich Béla koncepciója alapján, de Ráde Károly által módosítva fogalmazódott meg az a térkoncepció, amely – torzulásokkal, módosításokkal bár, de – a mai napig meghatározóvá vált. Ebben a téren elhelyezett négy szobor (Andrássy Gyuláé délen, Tisza Istváné északon, míg a Kúria és Mezőgazdasági Minisztérium előtti térrészen egymással szemben Rákóczi és Kossuth szoborcsoportja) meghatározóvá vált, és egyértelműen elkülöníthető téri egységeket határozott meg.

A történelmi és politikai események folyamatosan *hatottak* a tér fejlődésére vagy inkább változásaira, nem

csak a reprezentatív szobrok állítását és elbontását tekintve, de végjatekként a 2006-os események után az addigiaknál szigorúbb biztonságtechnikai követelmények igényét is megfogalmazva. A 2007-es tervpályázat kiírásával komoly veszélye állt fent annak, hogy a teret masszív, szükség szerint zárható kerítés veszi majd körbe. A végül első díjat nyert s73 tájépítész iroda terve szerencsés módon lépett ezen túl, és kimondható, hogy az – immár a Közti és az s73 irodák által közösen jegyzett³ – most megvalósult állapot is elment a lehető legdemokratikusabb és a városi köztérhasználat szempontjából legjobb, legnagyobbvonalúbb megoldás megvalósításáig. A téren kettős védelmi zóna alakult ki. Egyrészt a tér szélein épített kőpollerek és az Alkotmány utca tengelyében nagyvonalú, süllyesztett vízmedence gátolja a gépjárművel való behajtást. Másrészt az Országház keleti homlokzatán kiemelt zöldfelületek és az öntöttvas kordonok alkotta kompozíció jelöli ki a gyalogos forgalom határait. A védelem eszköze tehát nem a kerítés lett, az e legtöbb helyen köztérépítészeti elemekkel in-

A Lechner-Rerrich-féle koncepció Ráde Károly által módosítva valósult meg. A képen az 1937-es állapot látható

A Dunánál c. József Attila szobor új pozíciójában

tegráltan a lehető leginkább rejtve maradt. Az így létrejött tér egyszerre tud megfelelni a reprezentatív használatnak és a nyüzsgő városi téri funkcióknak is. Az elkészülte óta eltelt rövid idő is igazolja, hogy a tér e szempontból remekül működik.

Az északi és déli térrészek esetében a dunai panorámára való „kifordítás”, a városi csatlakozó térfalak és utcák tengelyével átszőtt térbeli képlet, zöld és burkolt felületek mértéktartó aránya vagy a mikroklimát elősegíteni hivatott párasító fűvókák rasztere mind a tér mindennapi, minőségi használatát segítik elő. A korábban a téren lévő fák nagyobb részének kivágása egyrészt – alapvetően épp a mikroklima miatt – fájó döntés, amelyet az Országház épületének láthatósága, kiemelése, azaz a térrel szemben elvárt reprezentativitás talán *túlzó* igényként határozott meg. Ez még akkor is így van, ha a kivágott fák minősége és telepítésük koncepciója önmagában nem, csupán korukat tekintve indokolt volna e téren több engedményt a városi térhasználat minősége érdekében.

Kimondható, hogy olyan új köztéregyüttes jött létre az Országház körül, amely differenciált választ képes adni a tér történetét végigkísérő „tér vagy park” dilemmájára. A megvalósult köztér éppúgy az Országház monumentális épületének monumentális tere, ahogy tagoltságával, berendezésével és köztérépítészeti frissességével *kortárs városi tér* is képes lenni egyszersmind.

Rendszer

A tér megújításának legnagyobb építészeti és tájépítészeti eredményeit azok rendszerszintű megalapozása tette lehetővé. Az Országház megépülte óta sosem nyílt alkalom olyan átfogó elgondolás megvalósítására, amely a hármastérrészt azonos vagy legalábbis összetartozó koncepció szerint oldotta volna meg, vagy amely a negyedik térrészt, azaz a felső rakpartot is a koncepció szerves részévé emelte volna, s amely a közlekedési, infrastrukturális kérdésekben is a Steindl Imre-i épület léptékével mérhető döntéseket vitt volna véghez.

A legjelentősebb eredmény a Parlament „körüljárhatósága” lett. A rakparton a körbejárhatóság érdekében elvégzett beavatkozások az északi és déli térrész szerves kapcsolatát teremtték meg, ráadásul új kontextusba emelték Pauer Gyula 2005-ben készült rakparti „Cipők” emlékművét is. A rakparti támfal meghosszabbítása a látogatóközpont vonaláig annak telepítési nagyvonalúságát kifejező mérnöki gesztusként valósult meg.

A téren áthaladó villamos vonalvezetését az idők során alapvetően vasúti pályaépítési szempontok határozták meg. Ebből fakadt az északi térfallal nem párhuzamos vonalvezetése, a déli térfaltól való jelentős távolsága, ami a Kossuth tér felületéből indokolatlanul nagy részt szakított ki. Leginkább zavaró az volt, hogy a villamos a déli térrészt átlósan szelte keresztül. A sínek rendezése visszaállította a tér egységét és funkcionális ha-

Az Alkotmány utca tengelyében a tér szélén süllyesztett vízfelület teljesít praktikus célokat: a védelmi zóna határa és térbeli hangsúly a középső térrész előtt

szonnal is járt (növekvő egybefüggő területek adódtak). A gépjárműforgalom csaknem megszűnt, teljes gyalogos dominancia nem csupán a tér nagyvonalúságához járult hozzá, de ahhoz is, hogy a gépjárművek állandó zajforrása eltűnjön a térről.

A Lechner-Rerrich-koncepcióhoz hasonlóan a most megvalósult rendezés is differenciáltan foglal állást a térszerkezet városi szövetéhez vagy az Országház épületéhez való kötődés, vonzás dilemmájában. Noha az egyes térrészek egymással egyértelmű rokonságban állnak, a Nádor és Falk Miksa utcák által kijelölt tengelyhez közelebbi, nagy füves felületekkel lehatárolt sáv önálló térként is értelmezhető, annál is inkább, mert az Országházhoz közelebbi zóna kiemelt szegélyű cserjefelületei szinte térfalképző erővel bírnak. Ugyanakkor a rendszerre merőlegesen is tisztán rajzolódik ki a Parlament középízzá váló szabályos ünnepi tér, amely a terepviszonyokból adódóan szintben is kiemelkedik, és a vízmedencével zárva egyértelműen a térszerkezet leginkább monumentális térrésze súlypontjában az új országzászlóval. Az északi és déli térdarabok szinte önálló közterek, amelyek Országházhoz való kötődésénél is erősebbnek tűnik a környező térfalakhoz és leginkább a Dunához, a rakparthoz való intenzív viszonyuk.

Alárendelő építészet

A köztérépítészeti válaszokon túl az Országházat folyamatosan látogatók méltó kiszolgálása, de a térről száműzött parkolók pótlása is megoldásra várt. Az épület turisztikai célú megközelítése elvben két módon volt elképzelhető: az – egyébként hatalmas – épületben helyezve el a szükséges funkciókat, vagy az épület mellett. Előbbi valósult meg a Foster-féle rekonstrukció után a berlini Reichstag esetében, ahol a látogatók a főbejáraton lépnek be – természetesen szigorú ellenőrzés után – az épületbe, és valamennyi kiszolgáló funkció is az épületben kapott helyett (a demokratikus elv építészeti csúcspontja pedig a szimbolikus látogatóvezetés az ülésterem feletti kupolatérben).⁴ Bécsben, a 2005-ben elkészült parlamenti látogatóközpont esetében⁵ – kihasználva az épület adottságait – a főbejárat felhajtóépítmény szintmagas lábazatán keresztül alakították ki a bejáratot, és a felhajtórámpa alá építették be a szükséges tereket.⁴

A mellé- és aláépítést választották Tima Zoltán és munkatársai, amelynek logikus következménye lett a föld alatti pozíció, hiszen az Országház monumentális épülete mindenfajta mellérendelő építészeti viselkedést eleve lehetetlenné tett. Az épület mellett megyünk le a föld alá, és csak a biztonsági ellenőrzést követően léphetünk – még mindig a föld alatt – a Parlament alagsorába. Túllépve a berlini példával való kézenfekvő összehasonlítást szimbolikus rétegein, a Parlament északi térré-

sze alá épült háromszintes mélygarázs és a föld alá süllyesztett látogatóközpont több szempontból is racionális döntésnek bizonyult. Talán a legkevésbé frekvenciátér rész átalakításával a tervezők igyekeztek a nagy épülethez képest lehetetlenül kicsiny beavatkozást annak pozíciójával felértékelni, ami elsősorban a telepítés térbeli tengelyességével volt elérhető. A Szalay utca vonalában elhelyezett lépcsősor vezet le a térszint alatti látogatóközpont épületébe, amely folytatódik, és árvízbiztos kapurendszerrel védhető megnyitást kapott a rakpart felé is. A tengely vége – a rakparti alsó támfal meghosszabbításával – egy hajókikötőben végződik. Ez a térbeli kapcsolat a tér és a rakpart között a föld alatti épületet, pontosabban annak közönségforgalmi tereit köztéri funkciókkal ruházza fel (hiszen ez az elsődleges lehetőség az Országház épületének körbejárására, azaz a rakparttól a térre való feljutásra), a föld alatti pozíciót felértékelni képes.

A térszint alatti pozíciót a látogatóvezetés térsorainak dramaturgiája is igazolja. A szükséges kiszolgáló és ellenőrző funkciók után a ház alagsori traktusain át keskeny folyosókon keresztül jutunk el a térkompozíció leg-erősebb részébe, az északi udvar aláépítésével létrejött kiállítóterbe. Ez a fehércementes látszóbeton felületek alkotta terem különlegesen szép, homogén, a hazai viszonyok között szinte valószerűtlen minőségben tárul a látogatók szeme elé, az üvegtetőn keresztül pedig az Országház udvari (téglaarchitektúrák) és a főtömeg (kőburkolatos) világa egyszerre, sosem volt perspektívából válik láthatóvá. E kettős láttatásnak szimbolikus jelentősége is van, még ha – megint a berlini példával állítva párhuzamba – nem is az épület legfontosabb tere válik áttekinthetővé a látogatók számára. A látogatóközpont részleteképzése nagyvonalúságot, minőségi anyaghasználatot és kifinomult részleteképzést tükröz, habár – összevetve az udvari aláépítés homogenitásának nagyvonalúságával – a kellenél talán többféle anyag halmozódik a terekben. A belső anyaghasználat didaxisa – amely az útvonal azon részeit, amelyek az Országház épületén kívüliek, nyersbeton felületekkel jelöli ki, míg belül láttatni engedi az egykori alagsori téglafalakat – jó, és a dramaturgiának megfelelő döntések szerint alakult.

Ami a látogatóközpont esetében arányosnak tűnik, kérdésessé válik az Országház középízzá válásától északra lévő kőtár és délre lévő 56-os sortűz emlékére létrejövő múzeum földfelszíni lejáratainak megfogalmazása esetén. Noha az egykori szellőzőalagutak hasznosítása kézenfekvően merült fel, a földfelszíni jelek szükségképpen müljál alul az épület és a tér léptékét. Bizonyosan jobb lett volna a kiemelt növénykaszetták kontúrjába való integrációja, s ez által nem építészeti, hanem tájépítészeti megfogalmazása a lejáratoknak.

A Kossuth tér Kúria felé eső része a Parlament épületéből

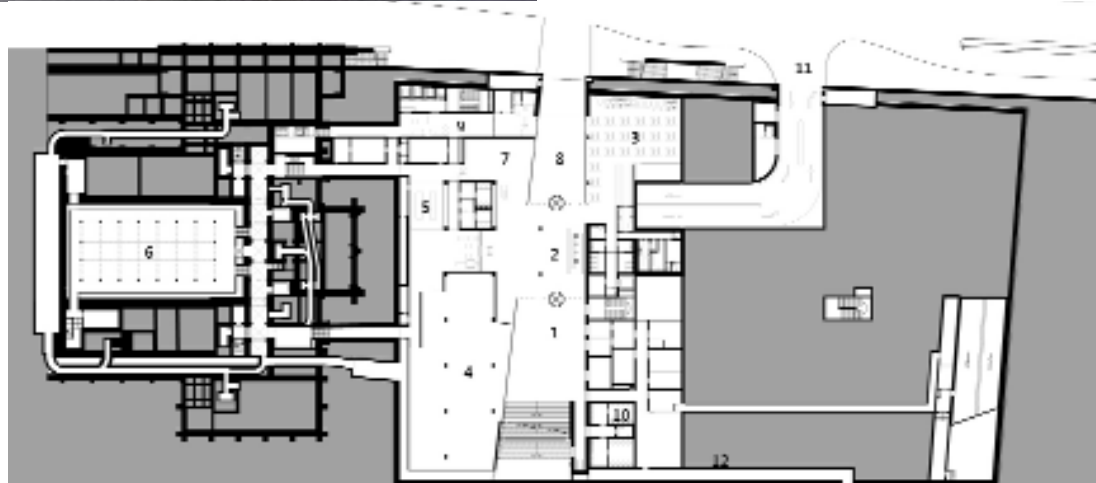
- 1 A cikk az MTA Bolyai János kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.
- 2 Csepely-Knorr Luca: *A múlt kérdései – a jövő válaszai. A budapesti Kossuth tér tértípusi tervpályázata*, in: 4D, 2007/8., pp. 3-25. o.
- 3 A térre nemzetbiztonsági okokra hivatkozva nem nyílt tervpályázatot, hanem meghívásos közbeszerzési pályázatot írtak ki, amelyet a Közti Zrt. nyert meg, aki a tájépítészeti feladatok elvégzésébe bevonta a korábbi, 2007-es tervpályázat győztesét, az s73 Kft.-t.
- 4 lásd még Kerékgyártó Béla: *Az újra megteremtett közép? A Reichstag és a német demokrácia önmegjelenítése*, in *Berlin átváltozásai* (szerk.: Kerékgyártó Béla), Typotex, 2008, p. 91.
- 5 építészek: Geiswinkler & Geiswinkler Architekten

Az 56-os emlékhely lejáratainak „golyó-lyuggatta” mellvédje

A burkolatba süllyesztett párosító fűvókák egyszerre javítják a tér mikroklimáját és erősítik a városi téri jelleget

A látogatóközpont alaprajza

1 Látogatóközpont bejárat / 2 Aula, jegypénztár / 3 Kávézó / 4 Múzeum / 5 Ruhatár / 6 Parlamenti Múzeum / 7 Ajándékbolt
8 Rakparti bejárat / 9 Képviselői bejárat / 10 Nyilvános vécé / 11 Mélygarázs behajtó / 12 Közműalagút

6 A déli térrész közepéről a rakparti támfal lépcsőben végződő déli csücskére áthelyezett József Atilla-szobor üdítő kivétel: az új kontextus nem gyengíti, hanem felerősíti a szobor erejét, jelentőségét.

7 Csak két példa az egészséges emlékezetpolitika tárgyasulására. Az egykori NDK főterének szélén, az Alexander platzon, az egykori Palast der Republik mögött álló Marx és Engels szobor együttese ma is áll, sőt, amikor az építkezés miatt néhány éve útban volt, akkor ideiglenesen pár tíz méterrel odébbhelyezve várta az építkezés befejeztét. A berlini Reichstag épületében az egykori szovjet katonák falfirkáit a Foster-féle felújítás gondosan megőrizte, ma is olvashatók.

8 Horvay János most újragyártott Kossuth-szoborcsoportja a téren huszonhat, az elbontott Kisfaludy-Stróbl-féle szoborcsoport hatvan évig állt a téren – mindkettő az adott politikai kurzus ideológiájának kívánt megfelelni.

újraalkotása, vagy hogy kik is azok a történelmi szereplők, akinek a téren menniük vagy jönniük kellett.⁶

A háború előtti képzőművészeti program restaurációs szándékának elvi problémáján túl következményként egy olyan *sterilitás állt elő*, amely eltüntette a térrel kapcsolatos kollektív élményeink lenyomatainak jelentős részét.⁷ A hamis pillanatfelvétel óhatatlanul konfrontálódik a kortárs térrendezéssel (csak egy példa: Tisza monumentális, immár többszintes mélygarázon álló szoborkompozíciójától pár méterre a látogatóközpont mellvédje húzódik), de nagyobb probléma, hogy eltűntek azok a rétegek, amelyek művészeti értelemben jól vagy rosszul, de őrizték a történelmi tér ellentmondásos ese-

Metszet az Országház déli udvarán, a látogatóközponton és az új mélygarázon keresztül

1 Látogatóközpont
2 Parlamenti Múzeum
3 Mélygarázs

Emlékezetpolitikai paradoxon

A 2011-es vonatkozó kormányrendelet egyértelműen meghatározta, hogy a tér képzőművészeti arculata az 1944-es állapotnak feleljen meg. Távol álljon tőlem, hogy egy építészeti elemzés, kritika mindennek politikai jelentését próbálja meg elemezni. Abba sem mennék bele, mit jelent az egykor volt, de elpusztult műalkotások

ményeinek emlékeztet. A Kossuth tér évszázados történelme során számos felemelő és lehangoló, kis- és nagyszerű, tragikus és örömteli, szervezett és spontán, közösségi és személyes eseménynek adott helyet. Kollektív emlékezetünk ezt az eseménysorozatot különböző hangsúlyokkal őrzi, s megint más hangúlyokat emelt ki a tér megújítása előtti köztéri szobrok összessége. Az 1952-

ben állított Kisfaludy-Stróbl Zsigmond-féle Kossuth-szoborcsoport,⁸ az 1975-ban állított Károlyi-szobor, az 1996-ban emelt 56-os forradalom lángra komponáció, de még a vitatható színvonalú 56-os jelképes síremlék is mind-mind a térrel kapcsolatos emlékezetpolitikát rétegeiségében, s ezért differenciáltan alakító fizikai lenyomatok voltak. Ezek totális eltávolítása, a tér esztétikai értelemben olyan amilyen, de emlékezetpolitikailag sokrétű „archeológiai” mintázatának eltüntetése „kilúgozta”, egy hetven évvel ezelőtti állapot visszaállításával eltörölte a tér ellentmondásaival együtt is gazdag hagyományát, s vele együtt az ahhoz kötődő mentális térképünk jelentős részét is. Nincs az az acéllemez mellvéden átütött mesterséges gépfegyverlenyomat-minta, de nincs az a monumentális országzászló sem, amely az eltűnt jelentésrétegeket képes lenne pótolni.

De mindez, mint bevezetőmben írtam, nem a tér megújításában dolgozó szakemberek felelőssége. Az ő érdemük, hogy megkíséreltek függetlenedni a képzőművészeti program sterilizáló célkitűzésétől. Részben sikerrel, hiszen egy kortárs, rendszerben és részletekben egyaránt korszerűen gondolkodó, ugyanakkor a tér történeti fejlődésére is reagáló, abba illeszthető új fejezete kezdődik az Országház körüli köztéreknek. Ugyanakkor az emlékezetpolitikai deficit visszahat a megújított tér architektúrájára is. Az eltávolított szobroknak már nyoma

sincs, az újaknak zömében még csak a vasbeton talapzata és váza látható. De mi történik az új térkompozícióval, a kortárs anyaghasználattal és részletképzéssel, a növénykiültetések absztrakt ornamentikájával vagy a látogatóközpont valószerűtlenül magas, strukturált üvegfalának nagyvonalúságával, ha tőlük pár méterre elkészülnek az újragyártott szobrok, a két háború közötti politikai és lelkiállapot mai illusztrációiként?

Összességében – az előzőekben elemzett ambivalenciát nem feledve – elmondható, hogy az építészek és tájépítészek vezette tervezői csapat, de érezhetően a projekt menedzsmentje is elment a végsőig. Munkájuk eredményeképpen az Országház történetében egyedülálló színvonalú látogatói megközelítés és nagyvonalú, kortárs térrendezés valósult meg, mind koncepcionális gondosságát, mind anyagi minőségét tekintve. Nem mellesleg – és ez a megvalósult térrekonstrukció legnagyobb hozzáadott értéke – a téregyüttes történetében először olyan pezsgő köztérhasználatot lehetővé tevő, egyszerre reprezentatív és publikus városi tér, valamint annak méltó kiszolgálása jött létre, amely teljesen új, *demokratikus érték*ként jelenik meg a megújult Kossuth tér történetében.

Szabó Levente

Az Országház
északi udvarának
aláépítésével létrejött
kiállítótér

Építész: Tima Zoltán

Tér- és tájépítész:

Mohácsi Sándor (s73)

Építész tervező:

Németh Tamás (1965)

Építész munkatársak: Molnár

Tibor, Tölgyesi Kaplony, Papp

Dóra, Szabó Máté, Ráti Orsolya

Építető: Országgyűlés Hivatala -

Steindl Imre Program

Generál tervező: Közti Zrt.

Építészet/Belsőépítészet: Tima

Stúdió, Közti Zrt. Parlamenti

Múzeum, Látogatóközpont

Uvaterv Zrt. Mélygarázs

Tájépítészet: S73 Kft.

Tartószerkezetek: Közti Zrt.

(Parlamenti Múzeum), Uvaterv

Zrt. (Látogatóközpont és mély-

garázs)

Épületgépészet, elektromos

rendszerek: Közti Zrt. (Parlamenti

Múzeum, Látogatóközpont),

Uvaterv Zrt. (Mélygarázs), IQ Kft.

Szigetelések: Pataky és Horváth

Kft.

Tűzvédelem: Mébart Bt.,

Optomm Kft.

Akusztika: Unszol Bt.

Garázstechnológia: Uvaterv Zrt.

Konyhatechnológia: Liget Építés

és Mérnöki Iroda

Vízgépészet: Technoconsult Kft.

Közmű tervező: Főmterv Zrt.

Forgalomtechnika: Főmterv Zrt.

Generálkivitelező:

KÉSZ Építő Zrt.

Fotó: Bujnovszky Tamás